

Totális intézmények megszüntetése, kitagolás, és a közösségi források felhasználása

Álláspont

Ma Magyarországon 15 ezer fogyatékos és 8 ezer mentális zavarokkal élő személy (továbbiakban: fogyatékosággal élő személy¹) él nagy létszámú tömegintézményekben. Ezek a tömegintézmények elzárják a falaik között élő embereket a társadalomtól, és számos jogsértés potenciális és láthatatlan áldozatává teszik őket. Ennek oka legkevésbé sem az intézményekben dolgozó, munkájukat legjobb szakmai tudásuk szerint végző dolgozóknak, hanem a tömegintézmények szerkezetében, totális struktúrájában keresendő.

Annak ellenére, hogy a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi törvény 2010-ben jelölte meg a totális intézmények megszüntetésének és a lakhatási szolgáltatások átfogó reformjának végrehajtási határidejét, s hazánk a világon elsőként cikkelyezte be a közösségi lakhatást előtérbe helyező Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményt, az elmúlt évtizedben a reform tervezetének kimunkálása és végrehajtása elmaradt. E kudarcot ismeri be a kormány akkor, amikor az ősz folyamán a parlament elé viszi [T/10679. számú törvényjavaslatát](#), amelyben 2013-ra tervezi kitolni az esélyegyenlőségi törvényben a maga számára kodifikált határidőt. A lebontásra ítélt intézményrendszert tervezi támogatni a kormány akkor, amikor a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség 2009. október 6-án társadalmi vitára bocsátott TIOP 3.4.1-09/1. és TIOP 3.4.2-09/1. jelű pályázatok tervezeteiben olyan kritériumokat határozná meg, amelyek a totális intézmények további növekedéséhez biztosítanak forrásokat. A vitára bocsátott pályázatok ellen hazai és nemzetközi civil szervezetek és tudományos műhelyek a miniszterelnöknek és a szociális és munkaügyi miniszternek címzett nyílt levelükben [fejezték ki tiltakozásukat](#) a tervezett intézkedésekkel kapcsolatban. A tiltakozás hatására az NFÜ elnöke [kezdeményezte](#) „a nevezett pályázati konstrukciókért felelős SZMM szakminiszternél, hogy a folyamatban lévő partnerségi véleményezés keretébe befogadva, haladéktalanul kerüljön sor egy személyes szakmai egyeztetési folyamatra a véleményt küldő szakmai szervezetek képviselőivel, a minisztérium vezetésével és az Irányító Hatóság bevonásával.” Az egyeztetésre a szakminisztérium megkeresése nyomán 2009. október 14-én kerül sor.

Az alábbiakban a nagy létszámú bentlakásos intézmények megszüntetése, valamint a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által kezelt források felhasználása kapcsán a következő álláspontot fogalmazzuk meg.

A kívánatos társadalompolitika alapelveiről

A fogyatékosággal élő személyek számára lakhatást nyújtó nagy létszámú intézményeket – Magyarország nemzetközi vállalásaival és saját jogszabályaival összhangban – meg kell szüntetni, és biztosítani kell, hogy fogyatékosága miatt egyetlen, akár súlyos fokban fogyatékos személy se kényszerüljön tömegintézménybe. A totális intézmények megszüntetése erős állami beavatkozást igényel: központi tervezés, szankciókkal övezett adminisztratív kényszerek és a megfelelő források rendelkezésre bocsátása nélkül felszámolásuk nem elképzelhető. A totális intézmények fejlesztésére és továbbépítésére nem szabad pénzt fordítani, és ügyelni kell arra, hogy más csatornákon – például a foglalkoztatás vagy az oktatás központi kasszáin keresztül – se tegyenek szert alternatív forrásokat biztosító

¹ A hagyományos terminológia szerint fogyatékos és/vagy mentális zavarokkal élő személyekre az alábbiakban a „fogyatékosággal élő személyek” kifejezést használjuk, összhangban a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményvel.

további jogosítványokra. Ezzel párhuzamosan ki kell munkálni és hozzáférhetővé kell tenni a közösségi alapú lakhatási szolgáltatások széles skáláját: a kiscsoportos lakóotthonok, a támogatott/kísért lakhatás és a támogatott albérlet stb. formáit. A jelenlegi nagy létszámú intézetekre épülő ellátórendszer helyett egy olyan rendszer kiépítése legyen a cél, amely választást és személyre szabott ellátási formák széles körét kínálja föl az érintetteknek. Biztosítani kell, hogy az újonnan létrehozott lakóotthonokban vagy lakásokban uralkodó életviszonyok a tömegintézményekben jellemzőnek tekinthető paternalisztikus viszonyoktól különbözzenek, az ehhez szükséges intézményes garanciákat ki kell munkálni. E szolgáltatások tervezése és finanszírozása kapcsán ellensúlyozni kell a rendszeren belüli erős területi egyenlenségeket, és biztosítani kell, hogy a fogyatékos és a mentális problémában érintett emberek – amennyiben erre igényük van – eredeti lakóhelyük és családjuk közelében vehessenek igénybe lakhatást biztosító ellátást.

Az NFÜ pályázatairól

Az NFÜ által társadalmi vitára bocsátott TIOP 3.4.1-09/1. számú pályázati dokumentáció címében megfelel, valós tartalmában azonban élesen ellentmond ezeknek az alapelveknek. A TIOP 3.4.2-09/1 számú pályázat egyetlen elemében sem felel meg az alapelveknek. Ezért javasoljuk a pályázatok tartalmának jelentős módosítását, az alábbi szempontok mentén.

A pályázatok céljaként javasoljuk rögzíteni, hogy azok a fogyatékos személyek számára közösségi alapú lakhatási szolgáltatásokat hozzanak létre és tegyenek elérhetővé integrált lakókörnyezetben. Javasoljuk, hogy csak teljes intézmény/telephely teljes körű kitagolására lehessen pályázni, s ebben az esetben a kitagolás maradéktalan fedezetét biztosítsa számukra az NFÜ akkor is, ha a teljes pályázati keretből így mindösszesen akár csak kettő-négy totális intézmény megszüntetésére és kitagolására kerülhet sor. A források legyenek felhasználhatók

- ház vásárlására, illetve bérházban vagy társasházban fekvő lakás vásárlására; valamint ugyanilyen ingatlanok építésére, felújítására és/vagy akadálymentesítésére²;
- az ingatlanok mérete tekintetében javasoljuk, hogy legfeljebb 12 fő, és legkevesebb egy fő számára biztosítsanak bennük lakhatást.

A fenti értelemben vett lakóegységekre a fenntartó és a helyi bentlakásos otthon csak akkor nyerhessen forrásokat, ha (a) garantálja a létrehozott lakóegység(ek)ben uralkodó életviszonyoknak az intézményi világtól való függetlenségét, biztosítva ezzel azt, hogy a lakóegység ne válhasson „miniintézménnyé” ; és ha (b) az intézmény és az önkormányzat a szakminisztérium ellenjegyzésével hitelesített, az intézmény teljes körű felszámolását/kitagolását részletező tervben állapodik meg.

Javasoljuk, hogy a pályázati program keretében elinduló programokat kísérleti projektnek minősüljenek, amelyek megalapozzák a kitagolás program nagyobb léptékű kibontását. Ennek érdekében a projektekben legyen lehetőség olyan lakóegységek, otthonok létrehozására, amelyek eltérnek az 1993. évi III. törvény illetve az 1/2000. SZMM rendelet részletes szabályaitól és újszerű, személyre szabott lakhatási lehetőséget biztosítanak az érintettek

² A magyar Kormányának eljuttatott tiltakozásunkkal egy időben egyeztetést kezdeményeztünk az Európai Bizottsággal az ERFA rendelet szabályainak értelmezéséről, annak érdekében, hogy lehetővé váljon 10%-ot meghaladó ingatlanvásárlás. Tudomásunk szerint más tagállamokban ezt sikerült megoldani. A Bizottság nyitottan mutatkozott a kérdésben és akár a közeljövőben sor kerülhet háromoldalú egyeztetésre a témában.

számára. A program tapasztalatai fölhasználhatóak lennének a jogszabályok felülvizsgálatára és ésszerűsítésére.³

Javasoljuk, hogy a programok végrehajtásának teljes ideje alatt a szakminisztérium folyamatosan kövesse nyomon a projektek megvalósulását – nem csupán az EU által előírt szempontok alapján – az eredmények és a tapasztalatok részletes dokumentálása céljából, továbbá biztosítson technikai és szakmai segítséget az arra igényt tartó intézmények számára.

Az itt leírtakat nem csak a két érintett TIOP dokumentumra, hanem a közeljövőben kiírásra kerülő KMOP pályázat(ok)ra is érvényesnek tekintjük. Javasoljuk továbbá, hogy a jövőben a releváns pályázatok előkészítésekor minden esetben legyenek jelen a fogyatékos és mentális zavarokkal élő személyek vagy az őket képviselő civil szervezetek tagjai.

Hatástanulmányok és menetrendkészítés

Javasoljuk, hogy a kormány és a civil szervezetek kezdeményezzenek nyílt megbeszéléseket és vitákat a lakhatást nyújtó szolgáltatások jövőjéről. Szükségesnek látjuk akár több, egymástól függetlenül kimunkált elemzés elkészítését⁴, és javaslatot tesznek a hazai összes tömegintézmény kitagolásának konkrét menetrendjére. Szükségesnek tartjuk továbbá, hogy legkésőbb egy év múlva a kormány maga tegyen javaslatot e menetrendre, és kormányrendeletben tegye közzé az intézménytelenítés konszenzussal övezett programját. Ez lehetővé tenné azt, hogy az esélyegyenlőségi törvényben rögzített határidőt több alkalommal már ne kelljen kitolni.

Ability Park Egyesület nevében Nagy Géza, elnök
Autisták Országos Szövetsége nevében Petri Gábor, ügyvezető
Down Alapítvány nevében Gruiz Katalin, elnök
Értelmi Fogyatékosokkal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége nevében Kovács Melinda, ügyvezető igazgató
Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar nevében Szabó Ákosné, dékán
Központ a Mentális Sérültek Jogaiért Alapítvány nevében Gombos Gábor, érdekvédelmi főmunkatárs
Krizsán Andrea, a Közép-Európai Egyetem munkatársa
LIONSON Consulting nevében Szaszák Tibor
Pszichiátriai Érdekvédelmi Fórum nevében Radó Iván, elnök
Soteria Alapítvány nevében Soltész Ágnes, elnök
Társaság a Szabadságjogokért nevében Dénes Balázs, elnök

Budapest, 2009. október 13.

A kiadvány hitelért felel

Dénes Balázs
elnök
Társaság a Szabadságjogokért

³ Ez nem lenne példa nélküli, hiszen annak idején a lakóotthonok szabályozása is így született meg: már létező gyakorlat köré születtek meg a jogszabályok.

⁴ Tudomásunk szerint eddig két komplex elemzés született: Kézenfogva Alapítvány (2008): *Szakértői anyag a fogyatékos emberek számára tartós bent lakást nyújtó intézményrendszer átalakításához*. Budapest, Kézenfogva Alapítvány. Kézirat. – Skultéty László (2007, szerk.): *A kastélyokban működő felnőtt fogyatékos bentlakásos intézményei kiváltása lakóotthonokkal. Gazdaságossági számítások*. Budapest, GKI Gazdaságkutató Zrt.